

De Heraut

VAN DE

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad N. 124).

Zondag 27 December 1891. No. 731.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertentieën aan de ADMINISTRATIE van De Heraut, Amsterdam.
Inzendingen die later dan D o n d e r d a g 's namiddags te 12 ure worden ontvangen kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent.
Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaars. Postdirecteuren enz. aan het Bureau te Amsterdam.
Advertentieprijs van 1 tot 6 regels 80 Cent; voor elken regel meer 15 Cent. Aanvragen en vermelding van lievelingen en Verlagen van Vereenigingen 10 Cent per regel.

„Gij hebt mij het lichaam toebereid.“

(KERSTFEEST.)

Daarom, komende in de wereld zegt hij: „Slachtoffer en offerande hebt Gij niet gewild maar Gij hebt mij het lichaam toebereid.“
Hebr. 10: 5.

Ook nu weer roept ons Kerstfeest ons naar het Kindeke in de kribbe van Bethlehem.

Niet als riep de kerk ons op, om eerst in onze verbeelding te doen, als ware Jezus nog niet geboren; en dan ons met onze gedachten naar Bethlehem te verplaatsen, om daar in dien stal bij de herberg de gelukkige jonge maagd te begroeten, die het wonder Kindeke troetelt op haar schoot.

Van zulk spel der verbeelding weten goede Gereformeerde Christenen niets, en ook op het Kerstfeest staat hun hope niet op de aanneming van het Kindeke in de kribbe, maar eeniglijk op hun Koning vol majesteit in de hemelen, die leeft om voor ons te bidden, en de vrucht van zijn offerande op Golgotha voor ons geldend maakt bij den Vader.

En kind van God begeert de werkelijkheid onder de oogen te zien, en ook geestelijk met zijn ziel in die werkelijkheid in te leven. En die realiteit van den Christus is thans niet meer in Ephrata's velden, maar is in het heiligdom daarboven, in het paleis der majesteit onzes Gods, waarheen hij opvoert, om zijn kerk te regeren, en van waar hij bij dagen en bij nachten gaven van genade en ontferming aan zijn verlosten toezendt.

Wat we daarentegen wel uit het verleden gedurig voor onzen geest willen brengen, is de heugenis, de gedachtenis, de bezielende herinnering van de daden Gods, van zijn wonderen van oudsher, en van de heilige dingen, die Hij gewrocht heeft, om ook ons de genade te doen toekomen.

En onder die schoone en rijke wonderheden onzes Gods behoort dan ook de zeer zeker, al wat met Jezus' ontvangenis en geboorte in verband staat; d. i. al wat tusschen Nazareth en Bethlehem in ligt; straks gevolgd door de vlucht en uitwijking naar Egypte.

Voor deze zalige Kerstherinneringen nu wijst de Schrift zelf ons op het diepe woord van Messias tot den Vader: „Slacht-offer en brandoffer hebt Gij niet gewild, maar Gij hebt mij het lichaam toebereid“.

Laat ons daarom, bij deze ééne rijke gedachte ons bepalend, thans niet van de kribbe en ook niet van de herders en der engelen heirschare spreken, maar wat dieper indringen in die veelzeggende uitspraak van den Christus: „Gij hebt mij het lichaam toebereid“.

Dit woord trekt aanstonds al onze aandacht naar het Kindeke, dat geboren werd, en wel, gelijk dit bij een kindeke, dat pas ter wereld kwam, het meest voegt, op het lieve, welgeschapen lichaampje, waarin het Kindeke zich aan ons oog vertoont. Bij een volwassen man heeft het geen zin, dat ge in de eerste plaats op zijn lichaam zoudt letten. Dan toch dringt zijn geest als door zijn lichaam heen en spreekt uit zijn gelaatstrekken u tot. Maar bij een kindeke in de eerste levensdagen is dit nog volstrekt niet het geval; en die schilders die hun talent beproefden, om in het gelaat van het Kindeke van Bethlehem reeds de uitdrukking van 'den Heiland der

wereld te leggen, hebben het eenvoudig misvormd.

Zoo is een pasgeboren kindeke niet. In zulk een wicht staart het half gesloten oog nog nauwelijks, maar ziet in elk geval niets. Op het gelaat teekent zich nog geen enkele karaktertrek. Alle vormen zijn nog vol en rond. En wat een kindeke van weinige dagen saaminnig voor ons maakt, is niet het reeds doorschemerend type der ziel, maar het schoone en onnoozele van de kleine afmetingen, gevoegd bij de aantrekkelijkheid van het zachte, bijna satijnen vleesch, met zijn nog dooreengemengde tinten. Het is zoo, niet alle jonge wichtjes zijn zoo schoon. Er worden ook kinderkes geboren, die te armelijk en te magr ter wereld komen, en deswege veeleer iets afstoots hebben. Maar als ge u afvraagt, wat u tal van malen in een pas geboren wicht zoo geboeid heeft, zeg dan niet, dat dit zat in de trekken van de ziel die ge op het gelaat laat, noch in de spranken van den geest die uit het oog u tegenglinsterden, maar beken dan oprechtelijk, dat hetgeen u boeide, het schoon van het vleesch in zijn mollige vormen was; en, zoo ge God vreest, en in zulk een scheppelske zijn kunstgewrocht ziet, dat ge er telkens weer verwonderd over stondt, zoo schoon en zoo aannemend als God de Heere van zulk een kindeke het lichaam bereid had.

En waar ge dan reeds bij een kindeke, in zonde ontvangen en geboren, zoo vaak door den aanblik van wat God de Heere in zulk een scheppelske gewrocht had, tot bewondering en aanbidding wordt gelokt, zou het dan te veel voor u zijn, om, in de herinnering naar Bethlehems kribbe teruggaande, ook bij dat Kindeke in de kribbe die rijke gedachte van Messias in te denken: „Vader, Gij hebt mij het lichaam toebereid“.

Reeds eeuwen vóór de Messias in het vleesch geboren werd, sprak hij door den psalmist deze woorden uit. Al was toch de Messias op aarde nog niet als „Zoon des menschen“ geboren, toch bestond hij reeds van eeuwig. „Eer Abraham was, ben ik“, betuigde hij later aan de Joden van Jeruzalem, en hij voegde er bij: „Abraham heeft zeer verlangd mijnen dag te zien, en hij heeft dien gezien, en is verheugd geworden.“ Ook toen reeds verscheen hij, in een vluchtig aangenomen en straks weer verdwijnende menscheleke gestalte aan de patriarchen bij de eikenbosschen van Mamre, ja, zelfs in het hoogepriesterlijk gebed, gaat de Christus nog dieper in het eeuwig terug en smeekt, dat de zijnen zijn heerlijkheid zien mogen, die hij bij den Vader had, *eer de wereld was*. Nooit is dus de kerk zonder haar Middelaar geweest, en zóó als ze, na de verdrijving uit het paradijs, opkwam, *besat de kerk haar Messias*.

Toen het woord der belofte tot Eva uitging van het zaad der vrouw dat de slang den kop vermorzelde zou, was die Middelaar reeds besteld en werkte reeds de van hem uitgaande genade.

Zoo was het dan de Messias zelf, die in geheel de bedeeeling des Ouden Verbonds des Heeren volk in gunste droeg; en, gelijk Jesaja 63 het betuigt, „in al hun benauidheden was hij berauwd en de Engel des aangezichts, d. i. de Messias, heeft ze behouden.“

Al wat er aan offerande bij Israël besteld was, beteekende dus niets dan een door hem zelve aangenomen symbool, om zijn eigen zelfofferande, die komen zou, al te beelden en vooruit uit te schaduwen. Dat vleesch van bokken en van stieren was de

vooralschaduwung van het vleesch dat eens Gods Zoon zou dragen. En dat God zijn kerk vanouds reeds aan dat cindeloos vergieten van bloed, en altoos weer bloed wende, was alleen maar om de oneindige beteekenis van het eigen hartebloed dat Messias, eens vergieten zou, diep, zeer diep in den zin en de gewaarwording van Gods volk in te prenten.

Maar „smarte werd dan ook aan zijnen Heiligen Geest aangedaan“, gelijk in Jesaja 63 geklaagd werd, als de Joden te Jeruzalem aan dat „vleesch van bokken en stieren“ hechten gingen, alsof heusch die diertelijke slachtoffers en brandoffers hen reddden konden. En daartegen riep de Christus dan in; en hij deed dit, zoolang hij zelf nog niet met menscheleke stem kon spreken, door het instrument van zijn bestelde dienstknechten. En zoo nu moet ge ook den 40en Psalm verstaan, waar Messias, wel door het instrument van David, maar toch geheel met toepassing op zichzelf, reeds tien eeuwen vóór de kribbe van Bethlehem roept: „Slacht-offer brandoffers zijn niet het wezenlijke waarheen u begeerte, o, God! zich uitstrekt; de ware offerande kan ik eerst brengen, als Gij mij het lichaam sult hebben toebereid.“

Want wel staat er: „Gij hebt mij het lichaam toebereid“, maar dit is altoos zoo in de profetie. Zoo heet het immers ook elders in de Godspraak van Jesaja: „Een kind is ons geboren“, waar bedoeld werd, dat het pas later geboren zou worden. Iets wat u niet vreemd moet voorkomen. Immers een architect die een huis in schets brengt en er u het plan van voorlegt, zal u evenzoo zeggen: „Daar heb ik een deur gemaakt, en hier heb ik een trap aangebracht“, terwijl toch alles nog pas komen moet; alleen omdat zijn plan voor het huis voor hem zoogoo als *het huis zelf is*. En waarom zou de eeuwige God, waar hij uit *den verborgen raad* zijn wilens, door de profetie, een deel van zijn bestek voor ons ontziet, dan niet evenzoo zeggen mogen: „Ik heb Messias het lichaam toebereid“, ook waar er nog eeuwen verlopen moesten, eer dat lichaam zou worden geboren. En al spreekt het nu vanzelf, dat den Messias niet enkel een menscheleke lichaam, maar natuurlijk ook een menscheleke ziel was toebereid, zoo ligt er toch niets vreemds in, dat én in Psalm 40 én in Hebr. 10 zoo met nadruk, en zoo bijna uitsluitend *op het lichaam* wordt gewezen. Immers juist *aan dat lichaam* hing de Vleeschwording; in dat lichaam moest de offerande van Golgotha volbracht worden; door dat lichaam alleen was de opstanding mogelijk; zonder dat lichaam zou er geen hemelvaart geweest zijn; kortom, is het niet zoo, gelijk onze Beiljdenis zegt, *dat onze zaligheid wel waarlijk hangt aan de waarheid van Jezus' lichaam?*

Nu is het lichaam des menschen op zichzelf reeds het fijnste kunstgewrocht dat onze God in zijn zichtbare schepping heeft voortgebracht. En al is het volkomen waar, dat er in de schepping van de plant en vooral van het dier, allerlei vormen en ledematen gegeven zijn, die zich in het menscheleke lichaam herhalen, toch heeft God de Heere eerst in de schepping van het menscheleke lichaam alle deze vormen en gedachten op het hoogst opgevoerd en in de rijkste eenheid verbonden. Want wel is 's menschen lichaam niet naar Gods beeld geschapen, eenvoudig omdat God een Geest is, en geen lichaam heeft; maar toch is 's menschen lichaam er geheel op aangelegd, om instrument, orgaan en drager van 's menschen *ziel* te wezen, en in zooverre dus

wel waarlijk op het beeld Gods aangelegd. Wie in onze dagen leeraart, dat de mensch van den oerangoutang afstamt, spreekt dus zeer zeker een deel der waarheid uit; want geheel een reeks van gedachten Gods, die in de schepping van 's menschen lichaam uitgewerkt zijn, lagen reeds als voorgewormd in de schepping der dieren; maar deze Darwinisten verstaan niet, wat het geniale der schoonheid is en voorzien den rijkdom van Gods gedachten niet, zoo ze wenen dat vanzelf uit deze diertelijke vormen zich ooit de pracht en de heerlijkheid van het menscheleke lichaam ontwikkelen kon. En niets is voor de genezing van deze booze dwaling beter, dan dat ge, na eerst het dier in zijn rijke vormenweelde bespied te hebben, u daarna in de gedachten bij Bethlehems kribbe verplaatst, en daar op dat schoone kindeke Jezus starend, al het afstootende en weerzinwekkende door uw ziel voelt gaan van het enkele beweren, dat zulk een gave Gods aan de wereld in haar oorsprong uit de wereld der oerangoutangs zou zijn.

Neen, al de rijke vormen die reeds in de dierenwereld als voorgevormd lagen, heeft God de Heere als aangevat en tot hoogere harmonie vereenigd, toen Hij den mensch schiep; en wel zóó schiep, dat Hij eerst uit het stof der aarde *het lichaam van Adam bereide*; om daarna eerst in dit toebereide lichaam de ziel in te scheppen. Doch nu gevoelt ge ook, hoe reeds toen, in het paradijs, eigenlijk de toebereiding van het lichaam van den Messias een aanvang nam. En zulk een in tweeërlei opricht. Voor eerst in zooverre immers ook het lichaam van Jezus geheel naar de gestalte van Adams lichaam geformerd zou worden; en zóó zijn *moet*, omdat alzoó Adams lichaam was. Het was niet een vreemdsoortig, *naar den menschen* lichaam, dat hier zou bereid worden, en voor dat lichaam was de grondvorm eens voor altijd vastgesteld, zoodra de eerste mensch tot aanschijn was geroepen. Maar ook nog in anderen zin kan gezegd, dat reeds in het Paradijs de toebereiding van het lichaam van Christus begon. Het is toch niet waar, wat de Dooperschen steeds beweerd, dat Jezus' lichaam uit *nieuw* vleesch geschapen was, geheel op dezelfde wijze als eens Adams lichaam. Neen, *ons* vleesch heeft hij aangenomen. Datzelfde vleesch, dat wij aan ons eigen lichaam dragen; en dat atgeader voortgekomen is uit dat ééne wonder lichaam, dat God eens voor Adam schiep in het paradijs. Het menscheleke vleesch waarop Maria staarde, toen ze het kindeke Jezus aan haar maagdelijke borst zoogde, was dus vleesch uit dat menscheleke vleesch van het Paradijs herkomstig; en ook in dien zin mag en moet dus beleden, dat reeds in het Paradijs de toebereiding van het lichaam van Jezus een aanvang nam.

Toch is die toebereiding van het lichaam van Jezus voort- en doorgaan in alle de geschichten, die daarna gekomen zijn. Heeft God de Heere, na den zondenvall, door zijn algemeene genade ons menscheleke geslacht, ook lichamelelijk, voor geheelze inzinking bewaard, en toont de vergeelijking van den Hottentot met het fijne Oostersche type, hoe machtig die algemeene genade ook op ons lichaam inwerkte, om er een edeler vorm voor in stand te houden; zoo ligt ook in deze algemeene genade één machtige, steeds voortgaande toebereiding van het lichaam van den Messias. Een gestalte als van den Hottentot of Boegines, zou niet gepast hebben bij den Zoon Gods. En zoo heeft God de Heere, de verredeeling

van onze gevallen natuur nog verder doozettend, in Israël zich een eigen volk verkoren, dat door de ziekten en schrikkelijke zonden van de andere volken zoo niet geplaatst, een edeler type van ons menscheleke geslacht vertegenwoordigde. Want al is thans het type van den Jood veelzins misvormd, oorspronkelijk was dit zoo niet, en telkens meldt de Schrift zelf ons van de vrouwen der patriarchen en die na hen kwamen, dat ze „schoon waren van aanzicht“. Werd Esther niet boven alle maagden van heel Azië verkoren? Wel was het en bleef het onze *gevallene* natuur, maar een volk als dat van Israël, dat eeuwenlang door de wetten der Levitische reinheid, door sober leven en stille godsvrucht aan zachte zeden gewend was, droeg toch de gevallen natuur op een andere en veel edeler wijze, dan menig volk uit Afrika en Azië. En het is daarom geen toeval, maar een wezenlijke voorbereiding en toebereiding van het lichaam van Jezus, als eindelijk in Maria de nederige dienstmaagd des Heeren gekomen is, aan wie boven alle vrouwen de goddelijke eere te beurt viel, om den Messias te ontvangen en ter wereld te brengen.

Tot dan eindelijk de ure sloeg, waarop Gods raad volkomen in vervulling zou gaan, en nu het diepe mysterie tot werkelijkheid werd, om in Maria's lichaam het „lichaam des Heeren“ door den Heiligen Geest te doen ontvangen. Dit nu is een wonder in even volstrekten zin, als het wonder der eerste schepping van Adams lichaam. Want wel is het lichaam van Jezus toebereid uit *het vleesch en bloed van de moedermaagd*, zoodat de Zoon Gods wel wezenlijk uit onze gevallen natuur zijn vleesch en bloed aannam, om alzoó in zijn eigen persoon ons eigen menscheleke bloed op Golgotha te vergieten. Maar dit aannemen van ons vleesch en bloed was niet de vrucht van een gewone ontvangenis. Er ontbrak „de wil des mans“, die in het gewone bestel van Godswege voor de ontvangenis van een kind des menschen geëischt is.

Nu ligt er in dit mysterie uiteraard niets dat op zich zelf boven ons besef uitgaat. Immers de wet en regel hoe een kind in den moederschoot ontvangen wordt, is niet uit de natuur, maar uit God. En diezelfde God, die voor deze voortelling gemeenlijk den gewonnen weg bestelde, is natuurlijk even vrij en machtig, om, waar dit Hem goeddunkt, het instrument, d. i. hier den man, op zij te werpen, en rechtstreeks door zijnen Heiligen Geest te doen, wat Hij gemeenlijk doet door de tusschenkomst van den door Hem daarvoor bekwamen man. Maar al is hierin voor het geloof niets raadselachtigs, toch blijft het in zooverre een mysterie, als God hier *onmiddellijk* teweegbrengt, wat Hij anders alleen *middelmatig* uitvoert. Hier is dus een wonder, in den meest eigenlijken zin van het woord. Een rechtstreekske daad Gods, waardoor Hij in Maria's lichaam het lichaam van den Middelaar toebereid. Al gaat het dus door, dat God een *tegheliks* lichaam toebereid, zoodat David in Psalm 139 zong van dat kunstig werk Gods, toen hij als een borduursel in zijn moeders lijf geweven werd, toch geldt dit toebereiden van het lichaam in nog veel hooger zin van het lichaam van Messias. Hier toch was een geheel buitengewone toebereiding. Een intreden van de eigen wonderde macht Gods, om in de maagd Maria het embryo, waaruit het menscheleke leven de menscheleke natuur van den Messias zou ontkiemen, door zijn almacht een begin te doen nemen. Iets

De martelaren.

LXXIX.

GERARD KOOPMAN.

Hoe donker en droevig de kerker voor de martelaren was, vonden zij daar toch ook hunne vertroosting in de gemeenschap met hunnen Heere, met hunne medegevangenen, met de gemeente en het gezin buiten de gevangenis, die hunner gedachtig waren. Dat voorrecht genoot Gerard Koopman, toen hij in 1569, waarschijnlijk te Brussel, om der waarheidwillig gevangenzat. Den 4en Februari schreef hij eenen brief aan zijne vrouw, waarin hij van zijn martelaarslijden mocht gewagen.

Zijne rechters waren niemand minder dan de beruchte leden van den Raad der beroerten Vargas en Delrio. Drie uren lang ondervroegen zij hem en dreigden hem met pijnigingen. Toen zij vernamen, dat hij een dienaar van den Heer van Kullenburg was geweest, staken zij met hem den draak en zeiden: „Dan hebt gij den duivel gediend“. Niet minder bitter waren zij tegen hem gestemd om zijne belijdenis van den Heere.

Opmerkelijk is wat hij verhaalt van zijne overbrenging naar een der vreeslijkste kerkers van Brussel, waar nieuwe martelingen hem wachtten. De Vargas had

hiertoe bevel gegeven. „Toen wij daar gekomen waren“, schrijft Koopman, „kon men nergens hem vinden, die de steuels van de gevangenis had, zoodat zij genoodzaakt waren mij weder naar de gewone gevangenis te brengen, waar ik eene goede kamer had als in mijn eigen huis en goed gezelschap, benevens de benoedigdheden om te schrijven en brieven te verzenden, zoo dikwerf mij dit behaagde. Zie hier, hoe wonderbaar God mij vertroost. En al wilde men mij nu van avond naar eenen anderen kerker leiden, blijft het toch altijd eene groote genade van God, dat ik het den vorigen nacht goed gehad heb en het voorrecht had, om u dien brief en nog eenen anderen aan mijn broeder en aan Gerard Koch te zenden.“

Wat een taal! Ja, ook zij, die sterven om den naam des Heeren, gewagen tot hun stervensure van de uitredingen des Heeren. Eemigen tijd daarna stierf de martelaar den dood eens misdadigers, alleen omdat hij tegen het pantsdood gesproken en de zuiverheid van het heilig evangelie beleden had. Hij liet een vrouw en kinderen na, van wie hij echter voor zijn sterven zich ontslagen mocht rekenen, omdat hij verzekerd was van de barmhartigheid Gods voor hen.

MARKUS DE LANNON.

Verraad heeft alle tijden door zijn rol gespeeld onder de gemeente des Heeren. Judas verried den Heere en 's Heeren onderdanen hebben met vele Judassen te doen gehad. Een deser verraden is Markus de Lannoy. Ge-

hoort van Doornik naa hij tot zijn 54ste jaar daar gewoond. Toen vestigde hij zich te Antwerpen. Daar hield hij zich verborgen voor zijne vijanden, maar twee wachvrouwen, die bij hem het linnen kwamen wassen verrieden hem. Spoedig was hij gevangen man en werd onderzocht door den markgraaf. Deze vroeg hem o. a. of hij met Paschen gebiecht had. Neen was het antwoord. Hebt gij dan de predikatiën en het Avondmaal der Gereformeerden bijgewoond? Ja, zei de Lannoy, ofschoon ik nu in geen twee of drie malen aan het Avondmaal heb aangezet.

Gaarne wilden de rechters uit zijnen mond de namen der medegeloovigen bejagen, maar zelfs de dreiging met de pijnbank kon hem slechts de naam, u doen noemen van degene die niet in het land waren. Zelfs de pijnbank, die hem drie weken lang het loopen onmogelijk maakte, ontlokte hem den naam van den predikant van Antwerpen niet. „Zijt gij dan in langen tijd niet ter kerk geweest?“ vroeg hem de rechter. „Gedurende twintig of dertig jaren ben ik niet meer dan twee of driemaal in de mis geweest“, was het antwoord, „alleen heb ik vijf mijner kinderen in de Roomsche kerk laten doopen, omdat ik geen gelegenheid had ze elders te laten doopen.“

Aan eenen Minderbroeder, die hem vroeg, wie hem zoo moedig maakte om zich zoo lang te laten martelen en staande te houden wat hij gezegd had, antwoordde Markus, dat het Gods Woord was.

Den 7den Juli kwam een andere Minderbroeder, die hem aanreidde, dat hij door den markgraaf gezonden was,

om hem bekend te maken, dat hij des anderen dags sterven zou, indien hij niet tot de Roomsche kerk terugkeerde. Het martelaarschap liet zich geen vrees aanjagen. Hij wachtte af, wat de Heere met hem doen zou. En dit bleef hij tegenover anderen, die hem kwelden, volhouden.

Ook schreef hij brieven in den kerker. Bij gebrek aan inkt, gebruikte hij het sap van zwarte krieken. Daags voor zijnen marteldood schreef hij aan zijne broeders in den Heere o. a. dit schoone woord: „Wij bidden den eeuwigen God ons volstandig te doen blijven tot den laatsten ademtocht van ons leven.“

Daar hij den wensch te kennen gegeven had, dat men hem terugschrijven zoude, deden de geloovigen dit, hem opbeurende en troostende.

Den 5den Augustus 1569 werd De Lannoy levend verbrand op de markt van Antwerpen. Tegelijk met hem stierf denzelfden dood Jan Le Grand, een lakenwever uit Armeniers. Hij was een jonkman van acht en twintig jaren. Omdat hij niet bij de Roomsche kerk had willen zweren, had hij Armeniers verlaten voor Antwerpen. Vóór zijn sterven mocht hij nog eenmaal zijne vrouw en kinderen zien. Hij vermaande ze bij de leer te blijven die hij hun geleerd had en scheide met de hope des wederziens.

DE GAAY FOREMAN.